

Söyleşi:**Bence Nanay**

Bence Nanay, Antwerp Üniversitesi'nde Felsefe Profesörü ve BOF Araştırma Profesörü'dür. Yine aynı kurumda Felsefi Psikoloji Merkezi'nin eş-direktörüdür. Aynı zamanda, Cambridge Üniversitesi, Peterhouse'ta Kıdemli Araştırma Görevlisi'dir.

Profesör Nanay, Ekim 2019'da Bilkent Üniversitesi'nde gerçekleşen "Zihnin Gözünü Keşfetmek" isimli interdisipliner konferansta bir sunum yaptı ve Bilkent'te geçirdiği süre zarfında daha geniş kitlelere yönelik "Parçalı Zihin" isimli ayrı bir konuşma yaptı. Bilkent'i ziyareti sırasında kendisiyle tanıştık ve kendisine Bilkent hakkındaki izlenimleri, çalışmalarını ve ilginç bulduğumuz bazı felsefi problemlerle ilgili görüşlerini sorduk.

1. *Bildiğimiz kadarıyla daha önce Türkiye'yi gezdiniz ama bu Bilkent'e ilk geliştiniz. Bilkent hakkında şimdiye kadarki izlenimleriniz neler?*

Evet, 20'li yaşlarımda Türkiye'yi yaklaşık üç ay boyunca gezdiğim bir dönem olmuştu. Ankara'da da daha önce bulundum aslında ancak Bilkent'e daha önce uğramadım. Şu ana kadar her şey çok iyi ama kampüsün şehir merkezine biraz daha yakın olmasını isterdim; kampüs şehrin geri kalanından biraz ayrılmış duruyor. Ankara'yı daha fazla deneyimlemek isterdim.

2. *Sizin de iyi bildiğiniz gibi Türkiye'de, belki çoğunlukla akademinin dışında, çoğu insan sizinle çalışmalarınızdan çok isminizden dolayı ilgileniyor. Bunu herhangi bir şekilde rahatsız edici buluyor musunuz?*

Hayır, bunu pek umursamıyorum. Bu bence komik bir şey. Gördüğüm ilgiden çok memnunum. Bunu burada yaptığım konuşma gibi halka açık dersler vermek için bir fırsat olarak görüyorum. Bu fırsat sayesinde insanlara psikoloji ve felsefede günlük hayatta işlerine yarayabilecek şeyler gösterebiliyorum.

3. *Akademik alanda oldukça üretkenseniz. Felsefenin birçok alanındaki en iyi dergilerde yayımlanmış yüzden fazla makaleniz var. Bu lisans öğrencileri için oldukça şaşırtıcı bir durum çünkü öğrenciler sıkça akademide yayım yapmanın yorucu, yıpratıcı ve çokça zaman isteyen bir süreç olduğunu duyuyorlar. Sizin bu sürece yaklaşımınız nasıl?*

Bu konuda söylemem gereken esas şey felsefeci olmadan önce gazeteci olduğumdur. Gazeteciyken hızlı yazma ve son teslim tarihleriyle başa çıkma konularında pek çok

beceri edinme fırsatım oldu. Bu beceriler sayesinde işimi gerektiği şekilde ayarlamamın yollarını öğrendim ve bu yollardan da akademide sıkça faydalanıyorum. Umarım bu dediklerimden akademik çalışmalarım gazeteciyken yazdığım yazılara benziyor anlamı çıkmıyordur. Demek istediğim şey çalışma yöntemimi oluşturma açısından gazeteciliğin bana çok şey öğrettiği aslında. Yine de herhangi bir açıdan özel olduğumu düşünmüyorum. İnanılmaz üretken pek çok felsefeci var.

4. *Yazarlıktan bahsetmişken lisans öğrencilerinin yazmaya çabalarken en sık karşılaştıkları problemlerden biri hakkında da konuşabiliriz: ertelemek. Siz de bu hastalıktan muzdarip misiniz? Bundan kurtulmanın yolunu bulduysanız öğrencilere bu konuda verebileceğiniz tavsiyeler var mı?*

Elbette bazen ben de bir şeyleri erteliyorum. Ancak elinizdeki işi bitirmenizi sağlayacak pek çok yöntem olduğunu düşünüyorum. Esas tavsiyem internetten tamamen uzak durun demek olurdu. İnternetin olası her türünden kaçının. Sosyal medyada ve genel olarak internette yapabileceğiniz hemen hemen her şey zamanınızı ve enerjinizi tüketecek şekilde tasarlanıyor. Bunlar gibi “cezbedici” şeylerden olabildikçe uzakta çalışmanız bu nedenle oldukça önemli. Dürtülere direnmeye çalışmanız onların en baştan beri hiç olmadığı bir ortamda çalışmanız kadar etkili olmayacaktır. Ayrıca, bazen sadece bir şeyi yazmanız gerektiğini bilirsiniz. Yazmamak gibi bir seçeneğiniz olmadığında kendinizi birdenbire yazarken bulabilirsiniz. Bu açıdan katı son teslim tarihleri de işinize yarayabilir. Gazetecilikten öğrendiğim faydalı olabilecek bir başka şey ise bazen yazdığınız şeyi sadece bırakıp teslim etmeniz gerektiğidir. Bu akademik makaleler için de genellikle geçerlidir. Bir akademik makaleyi geliştirmenin yolları bitmek bilmediğinden bir noktada yazmayı bırakmayı bilmek önemlidir. Mükemmelliyetçilik çoğu durumda işinize yaramaz.

5. *Bazı çalışmalarınızda “motivasyon” dediğimiz şeyin eylemlerimizde önemli bir rolü olmadığını savunuyor gibisiniz. Örneğin, dediğinize göre ertelemeyi bırakıp çalışmaya başlamak için bir “motivasyonumuz” olması gerekmiyor. Bu her şeyi erteleyebildikçe erteleyen pek çok öğrencinin sezgilerine aykırı gözüküyor. Daha önemlisi, bu görüş eylem felsefesinde dominant olan pek çok teoriye de aykırı duruyor. Bu konudaki görüşlerinizi açabilir misiniz?*

“Motivasyon” kavramını kafa karıştırıcı buluyorum. Dahası, çoğu eylem teorisinin “motivasyon” derken neyden bahsedildiğini netleştirdiğini sanmıyorum. Yine de 80’lerde aksiyon felsefesinde ortaya çıkan şu fikre katılıyorum: Bir eylemi mümkün kılan zihinsel tasarımla o eylemi harekete geçiren tetikleyici arasında bir fark var.

Tasarım denilerek kastedilen şey, örneğin, su içerken elime almam gereken bardağın zihnimde canlandırdığım fiziksel özellikleridir. Böyle bir zihinsel tasarımla benim için “su içme” eylemi mümkün hale geliyor. Bahsettiğim ayırım da aslında etrafınızda gerçekleştirebileceğiniz tüm eylemlere dair tüm detayları barındıran tasarımlarınız olsa da hiçbir şey yapmamayı tercih edebileceğiniz fikrinden geliyor. Benim çılgın fikrim ise bu tetikleyicinin herhangi bir içeriği olmayan, zihinde canlandırılmayan ve nihayetinde zihinsel tasarımla alakasız bir şey olabileceği. Yine de, tüm bu açıklamalar içerisinde “motivasyon” dediğimiz şeyin tam olarak ne olabileceğini göremiyorum. Otomatik olanlar dahil çoğu eylemimizin klasik olarak motivasyondan anlaşıldığı şekilde inanç ve istek gerektirdiğini bile düşünmüyorum. Örneğin, bir süredir konuşuyor ve yemek yiyoruz ama bu süreçte bir an bile yaptığım şeylere dair özel bir inanç ve isteğim olmadı. Eylemler elbette amaç odaklı olabilir ancak bence onları anlamak için zihinsel tasarımlarla uğraşmak inanç ve isteklerle uğraşmaktan daha alakalı olacaktır.

6. *Bazı felsefeciler ertelemeyi “irade zayıflığı” olarak bilinen fenomenin bir örneği olarak görüyor. Yani, onlara göre bir şeyi ertelerken ne yapmamız gerektiğini bilmemize rağmen irademize söz geçiremeyebiliyoruz. Buradaki “Parçalı Zihin” isimli konuşmanızda, zihnimiz ne kadar “parçalanmış” haldeyse dikkatimizin yapmakta olduğumuz şeyden o kadar uzaklaştığını söylediniz. Sizce parçalanmış zihin metaforu irade zayıflığı fenomenini anlamada da kullanılabilir mi?*

Emin değilim. İrade zayıflığı denen kavram bana çok karışık geliyor. Birçok felsefeci “irade zayıflığı” derken çok fazla farklı şey kastediyor ve bu durum bildiğimiz fenomeni anlama konusunda bize hiç yardımcı olmuyor. Ancak irade zayıflığına benzer bir şeyin kişinin kendine olan hakimiyetiyle ilişkili olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle tabii ki tüm parçalı zihin analojisinin en azından irade zayıflığı derken anlaşılan şeylerden biriyle yakından alakalı olduğuna katılırım.

7. *Felsefi ilgi alanlarınız tartışmayı objektif olarak anlamlı bulduğunuz tartışmalardan mı geliyor? Örneğin, algı felsefesiyle ilgilenmenizin spesifik bir “gerekçesi” olduğunu düşünüyor musunuz?*

Felsefe kariyerim boyunca öğrendiğim en önemli ders şu: Bağlandığımız çoğu görüşe rasyonel argümanlar sebebiyle bağlanmıyoruz. Felsefi bağlılıklarımızın çocukken veya ergenken okuduğumuz kurgusal yapıtlardan geliyor olması bile daha olası. Benzer şekilde, sıkıca tutduğumuz felsefi inançlarımızın çoğuna akıl yürütmeye ulaşmadığımızı ve onların hayatlarımızın erken dönemlerinde bir şekilde kafalarımıza

işlediğini düşünüyorum. Yani şu an ilgilendiğim pek çok şeyle ilgileniyorum çünkü bunlar çocukluğumda beni bir şekilde etkilemiş şeyler. Ancak yine de spesifik olarak algı felsefesiyle ilgilenmemin birkaç özel sebebi olduğunu da düşünüyorum. Zihinde olup bitenler fazlasıyla karmaşık ve anlamadığımız çok şey var. Algı, zihnin nispeten az karmaşık kısmı denebilir. Mesela, algıya dair elimizdeki deneysel bulgular seçim yapma ve akıl yürütme konularına dair olanlardan çok daha net. Bu sebeple algısal süreçleri oldukça iyi anladığımızı söyleyebiliriz. Yani, işin özünde, algı felsefesinin deneysel bilimlerden anlamlı bir şeyler öğrenme konusunda en çok şansı olan zihin felsefesi alt dalı olduğunu düşünüyorum. Bilim ve felsefe arasındaki bu bağlantı bana oldukça çekici geliyor.

8. *Bazı felsefeciler (örn. bazı metafizikçiler) felsefede bilimsel verileri ve yöntemleri kullanmaktan çekiniyor. Çekingen olmalarının sebebi genellikle felsefeyi bir şekilde bilime "üstün" bulmalarından ve her türlü bilimsel araştırmanın temelinde her zaman metafiziksel varsayımlar yattığını düşünmelerinden geliyor. Felsefede bilime karşı olan bu tutum hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Metafizik felsefenin sadece bir alt dalı. Metafizik gibi soyut alt dallarda çalışan insanların yaptıkları şey konusunda tamamen haklı olduklarını düşünüyorum. Ama, örneğin, algı felsefesi çalışıyorsan bilmen gerekir ki konunun bilimle doğrudan alakalı çok fazla yönü var. Eğer bu pozisyondaysan kesinlikle hiçbir çeşit deneysel bulguyu görmezden gelmemen gerekir. Yani bazen bilimsel veriye bakmak hayati önem taşıyabilir. Dolayısıyla bu soruya vereceğim cevap felsefenin hangi alt dalında çalıştığına göre değişir.

9. *Felsefenin bilim gibi "ilerlediğini" düşünüyor musunuz? Örneğin, şu an felsefe yapma konusunda Platon'dan daha iyiyiz diyebilir miyiz?*

Felsefede "ilerleme" konusu hakkında düşünen çokça insan var gerçekten de. "Felsefenin ilerlemesi" hakkında düşünmek bugünlerde moda sanırım. Ben bu sorunun ilginç bir soru olup olmadığından bile emin değilim. Her şeyden önce, bu soruya vereceğimiz cevap "ilerleme" dediğimizde ne anladığımıza dayanıyor. Örneğin, sanatta "ilerleme" var mı? Bir anlamda evet çünkü günümüzde sanat yapmanın çok daha fazla çeşitlilikte yolu var. Başka bir anlamda ise hayır çünkü bugünün büyük sanatçılarının Rönesans'ın büyük sanatçılarından daha büyük olduğunu iddia etmek kolay durmuyor. "İlerleme" terimi kendi içinde problemlili de olabilir. Örneğin, T. S. Eliot der ki "her büyük sanat eseri diğer sanat eserlerini nasıl okuduğunuzu değiştirir". Durum böyleyse, ilerlemek mümkün bile olmayabilir.

Felsefede durumun tam olarak böyle olduğunu düşünmüyorum ama yine de bu fikirlerin bir şeyi gösterdiği ilerleme üzerinden değerlendirmenin problemliliğini gösterdiğini düşünüyorum.

10. Son olarak, akademide bir şekilde felsefeye devam etmek isteyen lisans öğrencileri için tavsiyeleriniz var mı?

Bence felsefeyi daha az ciddiye almalılar. Bazıları felsefenin bir şekilde tüm problemlerini çözebileceğini düşünüyor. Bu özellikle lisans öğrencilerinde gördüğüm bir şey. Genelde felsefenin hayatlarını düzeltecek veya yıkacak etkileri olduğuna inanıyorlar. Bence hayatlarını tamamen felsefeye adarlarsa bu onlar için çok sıkıcı bir yaşam şekli olur. Bu tarz bir yaşamın pek keyifli olacağını düşünmüyorum. Felsefe haricinde pek çok farklı şeye, örneğin roman okumaya ve müzik yapmaya, ilgi duymaları gerektiğini düşünüyorum. Başka şeyler yaparak çok daha iyi felsefeciler haline gelirsiniz. Bunlar genel olarak felsefe yapma stilinizi geliştirecektir. Ayrıca, tek bir alanda fazla özelleşip diğer alanları görmezden gelmemenizi tavsiye ederim. Felsefede ayrı gibi duran problemleri birleştirebilmek için geniş yelpazede okumak oldukça önemli. Felsefeyi daha az ciddiye almak derken de kastettiğim aslında bu. Tüm bunlar öğrencilerin felsefeye akademide devam etmemesi gerektiğini söylediğim anlamına gelmiyor elbette. İstiyorlarsa kesinlikle devam etmeliler. Ancak diyorum ki felsefeyle birlikte yapabilecekleri diğer şeylere karşı da açığızlü olmalılar.